Tarixi tikililərin bərpası həssaslıq tələb edir

Otuz illik işğal dövründə tarixi-dini abidələrimiz də terrora məruz qaldı. Maddi mədəniyyət abidələrinin zənginliyi ilə seçilən Qarabağ bölgəsinin Ermənistan tərəfindən işğalı nəticəsində orada İslam mədəniyyətinə aid olan abidələr dağıdıldı. Təkcə İslam mədəniyyətinə aid abidələr deyil, digər abidələr də məhv edildi. İlk insan məskənlərindən olmuş məşhur Azıx və Tağlar mağaraları, Qaraköpək, Üzərliktəpə kurqanları da hərbi məqsədlər üçün istifadə edildiyinə görə dağıntıya məruz qaldı. Ermənilər bu yolla bizim minilliklər boyu yaşadığımız torpaqlarda həm tarixi keçmişimizi, həm də mənəvi yaddaşımızı silmək istədi...

İşğal altında olan torpaqlar azad edildikdən sonra burada genişmiqyaslı quruculuq-bərpa işlərinə start verilib. Bölgədə infrastruktur layihələri ilə yanaşı, tarixi və mədəniyyət abidələrinin inventarlaşdırılması, mühafizəsi, o cümlədən bərpası istiqamətində genişmiqyaslı işlər həyata keçirilir. 2021-ci il dekabrın 13-də Heydər Əliyev Mərkəzində, "İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə mədəni irs abidələrinin bərpası üzrə layihələr: hədəflər, çağırışlar, xüsusiyyətlər, perspektivlər" mövzusunda keçirilən dəyirmi masada Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin köməkçisi Anar Ələkbərov çıxış edərək demişdir ki, otuz ilə yaxın müddətdə Ermənistanın işğalı altında olan ərazilərimiz azad edildikdən sonra həmin ərazilərdə abadlıq, quruculuq işlərinə başlanılıb. Birinci vitse-prezident, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyeva 2020-ci il dekabrın 8-də Fondun işğaldan azad edilən ərazilərdəki mədəni-dini abidələrin, məscidlərin bərpası üzrə layihəyə başladığını bildirib. Bununla da Heydər Əliyev Fondu tarixi bərpa işlərində dövlət tərəfindən həyata keçirilən layihələrə vətəndaş cəmiyyətinin üzvü kimi öz dəstəyini göstərir. Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın göstərişi ilə regionda icrasına başlanılan layihəyə yerli mütəxəssislərlə yanaşı, xarici ekspertlər də dəvət olunub. Hazırda bərpa prosesinə Avstriya, Böyük Britaniya, Bolqarıstan, İtaliya, Latviya, Rusiya, Türkiyə, Gürcüstan və digər ölkələrdən mütəxəssislər cəlb edilib.

Layihənin icrası üçün xüsusi işçi qrupu yaradılıb və bərpa olunacaq abidələrin öyrənilməsi məqsədilə ilkin qiymətləndirmə aparılıb. Bərpa işləri dini mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün abidələri əhatə edir. Abidələrin yenidən qurulması zamanı onların ilkin, yəni autentik simasının pozulmaması prinsipi əsas götürülür. Bununla bağlı beynəlxalq təcrübə öyrənilir və abidələrin bərpası, konservasiyası və yenidən qurulması üzrə işlərdə, həmçinin mütərəqqi üsullar tətbiq edilir.

Heydər Əliyev Fondu Qarabağda yalnız bərpa layihələri həyata keçirmir. Bölgədə sürətlə aparılan quruculuq işlərinə töhfə vermək məqsədilə yeni dini və mədəniyyət obyektlərinin inşası da nəzərdə tutulur.

Onu da qeyd edək ki, Heydər Əliyev Fondu ötən illər ərzində dünyanın müxtəlif ölkələrində - Bolqarıstan, Vatikan və digər ölkələrdə tarixi-dini abidələrin bərpasında iştirak edib. Qazanılmış bu təcrübə hazırda Azərbaycanın işğaldan azad olunan ərazilərində tətbiq olunmaqdadır.

"Bu gün Şuşa şəhərində onun tarixi görkəminin bərpası üzrə qısa müddət ərzində böyük işlər görülüb. Şəhərin tarixi abidələr yerləşən hissələri zonalara ayrılıb. Şuşa şəhərində 150-dən çox tarixi abidə mövcuddur. Bu abidələrin hər birinin bərpası isə xüsusi önəm daşıyır. Prezident İlham Əliyevin Şuşanın mədəniyyət paytaxtı elan edilməsi barədə sərəncam imzalaması şəhərin xüsusi əhəmiyyətə malik olduğunu bir daha göstərir. Buna görə də Şuşanın bərpası və yenidən qurulması xüsusi həssaslıqla aparılır". Bu fikirləri isə Azərbaycan Prezidentinin Şuşa rayonundakı xüsusi nümayəndəsi Aydın Kərimov söyləyib.

Şuşanın mədəniyyət abidələrinin bərpası ilə məşğul olan xarici şirkətlərin mütəxəssislərinin fikirləri də maraqlıdır. Məsələn, "Uni Construction" şirkətinin bərpaçısı, italiyalı mütəxəssis Luigi Scrinzi bildirir ki, Qarabağdakı maddi-mədəni abidələr inanılmaz dağıntılara məruz qalıb. "Qarabağ", "böyük bağ", "yaşıllıqlarla zəngin olan, abad məkan" deməkdir, lakin bu məfhumlardan heç birinə Qarabağda rast gəlinmir. Bu gün Qarabağın yenidən dirçəldilməsi, həyata qaytarılması istiqamətində böyük işlər görülür. Bu yerlərin abadlaşdırılması həm də müqəddəs bir işdir.

Həmin şirkətin layihə rəhbəri, türkiyəli mütəxəssis Əli Ünlü Şuşadakı abidələrin Azərbaycan xalqı üçün çox böyük əhəmiyyətə malik mədəni irs olduğunu deyib: "Lakin bu irs işğalçılar tərəfindən demək olar ki, tamamilə dağıdılıb. Dağıdılmış abidələrin bərpası istiqamətində böyük işlər görülür. Bu işlər şəxsən Prezident İlham Əliyevin nəzarəti ilə aparılır. İşğaldan yenicə azad ediləndə Şuşadakı abidələrin dağıntılara məruz qaldığı müşahidə olunurdu. Aşağı Gövhərağa məscidinin həyətindəki mədrəsə də bu qəbildəndir. Bu kimi tarixi tikililərin bərpası son dərəcə həssaslıqla aparılır".

Avstriyanın "PARTNER Consulting+Projects" şirkətinin bərpaçısı Roman Brugger Ağdam cümə məscidinin bərpa konsepsiyası barədə danışarkən bildirib ki, məscid Qarabağın tarixi baxımından çox önəmli abidədir. Aparılan işlərdə əsas məqsəd məscidin əvvəlki görüntüsünü özünə qaytarmaq və onu tarixi abidələr sırasına qaytarmaqdır. Erməni işğalı dövründə məscidin demək olar ki, bütün tarixi elementləri dəyişdirilib. Hazırda tikilinin əvvəlki tarixi görkəmini özünə qaytarmaq üçün işlər görülür.

Şuşa şəhərində Mehmandarovların malikanə kompleksinin bərpası ilə bağlı danışan "Gronos" şirkətinin baş icraçısı Uğur Miralay bildirib ki, digər tarixi abidələrimiz kimi, bu maddi mədəniyyət tikilisi də erməni işğalı dövründə dağıntılara məruz qalıb. Hazırda burada da bərpa işləri aparılır. Aparılan işlər zamanı tarixi mənbələrdəki fotolardan istifadə edilir.

Gürcüstan Milli Muzeyinin Konservasiya Elmi İnstitutunun Restavrasiya şöbəsinin rəhbəri Salome Guruli və həmin institutun rəhbəri Nino Kalandaze tarixi binaların konservasiyası, yeni əlavələrin işlənməsi və onlara qulluq mövzusunda danışarkən restavrasiya sahəsində təcrübələri ilə bağlı fikirlərini bildiriblər. Yeni Şuşa məscidi layihəsindən danışan "Simmetrico" şirkətinin baş memarı Françesko Giordano deyib ki, memarlıq nümunəsinin müasirliyinə baxmayaraq, məscidin tikintisində daş və ağac kimi yerli materiallardan istifadə ediləcək, həm də bir sıra üslub elementlərində Şuşanın ənənəvi tikililərinə bağlılıq olacaq: "Şuşa dəyər, tarix, irs, mədəniyyət və təbii gözəlliyi olan bir məkandır. Şuşa şəhəri həm qorunmalı, həm də gələcək nəsillərə ötürülməlidir. Reallaşdırdığımız layihə şəhərin identifliyini vurğulayır, eyni zamanda, ətraf mühitin mühafizəsi məsələsini önə gətirir. Layihədə Şuşaya xas olan elementlər yer alıb. Bu layihə həm də Şuşanın azad olunması tarixini əks etdirəcək".

Böyük Britaniyanın "Mangera Yvars Architects" şirkətinin direktoru Ali Mangera təmsil etdiyi şirkətin bərpa və restavrasiya sahəsindəki təcrübəsinə əsaslanaraq deyib: "Azərbaycanın tarixi və Qarabağ haqqında məlumatlıyam. Qarabağın inkişafı Azərbaycanın ümumi inkişafına böyük töhfə verə bilər. Gənclərin Qarabağa qayıdışının təmin edilməsi olduqca vacibdir. Bu ərazidə layihələr reallaşdırmaqla Azərbaycan dünyaya ekoloji dayanıqlılığın təmin edilməsinin önəmini nümayiş etdirə bilər. Qarabağ həm mədəniyyət beşiyidir, həm iqtisadi baxımdan mühüm əhəmiyyətə malikdir, həm də turizmin inkişafı üçün vacib regiondur. Biz Qarabağda dəhşətli dağıntıların şahidi olduq. İndi buradakı binaların, abidələrin necə bərpa və restavrasiya edilməsi üzərində düşünürük".

Bəli, 30 il müddətində ermənilər mədəniyyət obyektlərinə qarşı vandalizm aktları törətdi, keçmişimizdən soraq verən sənət nümunələrinə divan tutdu. Beynəlxalq sənədlərdəki müddəalara məhəl qoymadan işğal etdiyi torpaqlarda istədiyini etdi. Düşünürdülər ki, onlara "dayan!", "dur!" deyən tapılmayacaq. Yanıldılar... İnanırıq ki, Ermənistanın hərbi-siyasi rəhbərliyi Azərbaycan xalqına məxsus tarix və mədəniyyət abidələrini dağıtdığına, mənimsədiyinə və öz tarixi təyinatına uyğun olmayan şəkildə istifadəsinə görə məsuliyyətə cəlb olunacaq, layiqli cəzalarını alacaq, Qarabağ isə cənnət məkana çevriləcəkdir...

Zümrüd QURBANQIZI,
"Respublika".

Respublika.- 23 yanvar.- 2022- ci il.- S. 6.